

॥ ४१ ॥ आपूरितानिमनोद्वाराणि इंद्रियाणि तैर्यथा क्रुदिन्योन्यो निर्झरैरापूर्यन्ते तथामहानंदपूर्णत्वेनावृत्तिकत्वाद्वागादीनां न किंचिद्वक्तुं शक्तोऽभूदित्यर्थः यद्यसौ नावोचत् तथाऽपि चित्तज्ञ इदं वक्ष्यमाणमाह ॥ ४२ ॥ भावं भक्तिं गतः प्राप्तः ॥ ४३ ॥ यत्पुनस्तपः अस्य विश्वस्य उद्वृंहणं वृद्धिकरमतस्तेऽहंप्रीतः मत्तपसोलोकसमृद्धयर्थत्वे त्वत्प्रतीतिः किं कारणं तत्राह ममेति भूतानां विभूतयः समृद्धयो भूयासुरित्यत एव एवममकामः अतो मत्कामपूरणादेवाहंप्रीतोऽस्मीत्यर्थः ॥ ४४ ॥ भूतिविस्तारप्रयत्नश्च तवोचित एवेत्याह ब्रह्मेति भवंतः प्रजापतयः भूतेरुद्भवस्य हेतवः ॥ ४५ ॥ विश्ववृत्त्यर्थेन त्वत्तपसाऽहंप्रीत इत्युक्तं तदेव तपःस्तु वनप्रसंगादन्यान्यपिलोकवृद्धिकराणि विद्यादीनि स्तौति तपो यमनियमादिसहितं

नमामदंडवद्भूमौ प्रहृष्टात्मा प्रजापतिः ॥ न किंच नोच्चारयितुं शक्तीं ब्रह्मा मुदा ॥ ४१ ॥ आपूरितमनोद्वारैर्क्रुदिन्य इव निर्झरैः ॥ तं तथाऽवनतं भक्तं प्रजाकामं प्रजापतिम् ॥ चित्तज्ञः सर्वभूतानामिदमाह जनार्दनः ॥ ४२ ॥ श्रीभगवानुवाच प्राचेतसमहाभाग संसिद्धस्तपसा भवान् ॥ यच्छ्रद्धयामत्परयामयि भावं परंगतः ॥ ४३ ॥ प्रीतोऽहं ते प्रजानाथ यत्तेऽस्योद्वृंहणं तपः ॥ ममैष कामो भूतानां यद्भूयासुर्विभूतयः ॥ ४४ ॥ ब्रह्माभवो भवंतश्च मनवो विबुधेश्वराः ॥ विभूतयो मम त्वेता भूतानां भूतिहेतवः ॥ ४५ ॥ तपो मे हृदयं ब्रह्म नूतनुर्विद्या क्रिया कृतिः ॥ अंगानि क्रतवो जाता धर्म आत्माऽसवः सुराः ॥ ४६ ॥ अहमेवासमेवाग्नेना न्यत्किंचांतरं बहिः ॥ संज्ञानमात्रमव्यक्तं प्रसुप्तमिव विश्वतः ॥ ४७ ॥ मय्यनंतगुणेऽनंतगुणतो गुणविग्रहः ॥ यदासीत्तत एवाद्यः स्वयं भूः समभूदजः ॥ ४८ ॥

ध्यानं मे हृदयम् विद्यासांगमंत्रजपः साध्यानंतनोतीति तनुर्देहः क्रियाध्यानादिविषयः पुंव्यापारोभावनाशब्दवाच्यस्तेन हि ध्यानादिकमाक्रियत इत्याकृतिः जाताः सुनिष्पन्नाः क्रतवो गानि शिरोवा एतद्यत्पवर्ग्यः ग्रीवा उपसदश्चक्षुषी आज्यभागावित्यादि श्रुतेः धर्मः कृत्वाद्यपूर्वः आत्मा मनः हृदयाश्रयत्वात् सुरायज्ञभुजस्त एव असवः प्राणाः संतर्पणीयत्वात् ॥ ४६ ॥ तपसः संतानवृद्धिहेतुत्वं दर्शयितं द्वितीयतृतीयोक्तमिति हासमाह चतुर्भिः अहमेवेति वस्त्वंतरव्यावृत्तिः आसमेवेति क्रियां स्तरव्यावृत्तिः आंतरंग्याहं कंबहिर्ग्राह्यम् संज्ञानमात्रं चैतन्यमात्रम् अव्यक्तमिंद्रियवृत्तिभिरनभिव्यक्तम् अतएव प्रसुप्तमिव विश्वतः सर्वत्र ॥ ४७ ॥ गुणतो मायातः गुणमयो विग्रहो ब्रह्मांडम् ततः तदैव अजः अयोनिजः ॥ ४८ ॥